

AHİLİĞİN ANADOLU'NUN SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATINDAKİ YERİ

MEHMET ŞEKER*

GİRİŞ

Bilindiği gibi, 1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşı'nın Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan tarafından kazanılmasından sonra, Anadolu kapıları artık Türklere açılmıştı. Daha önceleri yapılan akınlarda Anadolu'ya gelen akıncılar, Anadolu içlerinde kalamıyor, geriye dönmek zorunda kalıyorlardı. Bu zafer, Türklere Anadolu'da tutunup, dâimi olarak kalma imkânını sağlamıştı. Kısa zamanda Anadolu'nun hemen her tarafına ulaşan Türk akıncıları, yerli halk tarafından da kabullenilmişlerdi. Hatta, geldikleri bu yeni topraklarda yerleşme niyeti taşıyan Türk göçmenler, derhal toprağı işlemeye ve buldukları bölgeyi yeşertmeye koyulmuşlardır. Bu arada özellikle, esnaf ve sanatkâr olan yerli halkın ihtiyâcı olan huzûr ve sukûnu sağlayarak bölge halkının yönetimini de üstlenmiş bulunuyorlardı.

Gerçi daha sonra vukûbulan haçlı seferleri ile epeyce yıpranmış olan Türk varlığı, Anadolu'nun batılarından içlerine çekilmiş ve XII. yüzyıldan itibaren bu bölgelerde güçlü bir siyâsi idare tesis etmişlerdi. Bu durum Anadolu'ya ard arda süren bir göç akınına yol açmıştır. Asya'dan Anadolu'ya doğru devam eden bu göçler sonucunda Anadolu'da yoğun bir Türk

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi.

varlığının yerleşmesini sağlamıştır. Gelen Türkmenler, hem Anadolu'yu zenginleştirmişler, hem de yeni yerleşim merkezlerinin oluşmasına imkân hazırlamışlardır.

Melikşâh'ın tahta çıkışından (1072m.) sonra Türkmenlerin Anadolu'ya gelişleri ve yerleştirilmeleri daha da sistematik bir şekilde ele alındı. Anadolu Selçuklu Devletinin kurucusu Süleyman Şah, Melikşah'ın emri ile, Orta Anadolu'ya Türk kabile ve boylarını yerleştirdi. Böylece bu göçebe Türkmen boyları için çok elverişli şartlar taşıyan Orta Anadolu sâhası kısa zamanda yoğun bir Türkmen kitlesini buraya çekmiş ve sâhil bölgelerinden daha önce Türk varlığının arttığı bir bölge haline gelmiştir. Zira Orta Anadolu gerek iklimi, gerek coğrafi yapısı bakımından Orta Asya bozkırlarını andırdığı için Türkmenlerin rûhunu okşuyor ve bu topraklara ısınmalarını kolaylaştırıyordu. Bu sebeple Anadolu'nun bu bölgeleri batısına nazaran daha erken Türkleşiyordu. Türkleşme hâdisesi zaman içinde, bölgeye yerleşen Türkmenlerin burayı vatan edinmeleri sonucunu da doğurmuştur.

Bu göçlerle gelen Türkmenler, birbirini boğmak üzere olan yerli Bizans halkının ırk, mezhep kütleleri arasında devlet nüfuzları, ruhlarındaki toleransla öyle bir tesir yaptılar ki, insanlığa yeniden düşünce ve vicdan hürriyetinin yanında, genel bir disiplin, sükûn ile birlikte adalet ve doğruluk da getirdiler. Türkler, bu adaleti, doğruluğu, tolerans ve hoşgörüyü yalnız tavsiye etmekle kalmamış aynı zamanda bu anlayışı yaşayarak gösterip gerçekleştirmişlerdir.

Müslüman-Türkler, Anadolu'ya yerleştikleri zaman, İslâm dünyasındaki tasavvuf cereyanı değişik şekil ve biçim almıştı. Anadolu Selçuklu Devleti de güçlenerek Anadolu'da birçok Türk-İslâm merkezleri teşekkül edince, İslâm memleketlerinin genel ananesine uyarak, burada da tekke ve zaviyeler kuruldu. Etraftan gelen veya orada yetişen dervişler, şeyhler Anadolu içinde de kuvvetli bir tasavvuf cereyanı uyandıрмаğa muvaffak oldular. Bunlar arasında İran'dan, Mısır'dan, Suriye'den gelmiş olan bir takım mutasavvıflar bulunduğu gibi, Horasan ve Maverâünnehr Türkleri arasından yetişmiş bir çok dervişler, hatta Türkistan'dan gelen Ahmet Yesevî tarikatı mensupları da vardı.

Madde ve mânâ planında nefislerini ve ruhlarını eğiterek, ahlâkî ve rûhî üstünlüğe ulaşan, gönül zenginliğine kavuşan, cömertlik, menfaat endişesinden uzaklık, kendi nefisini unutmak, nefis ferâgatı, herhangi bir bozgun ve hüsrân karşısında sabır ve sükûnet, başkalarının eksikliklerini hoş görme gibi hasletleriyle örnek olduklarını gösteren bu Müslüman derviş grupları bölge insanların ilgisine lâyık olmuşlardır. Bu ilgi, sonucu bunların, gerek savaş meydanlarındaki insan üstü kahramanlıklarıyla, gerek barış zamanlarındaki insanca yaşama gayretleri görülmüştür. Örnek davranışlarıyla gerçek hayatın ve güzel yaşamının örneğini göstermiş olmaları ile bu grupların Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında büyük bir rol oynadıkları görülmüştür.

Tarihçi Âşıkpaşazâde eserinde bu gruplar hakkında bize bilgi vererek, Anadolu'nun Türkleşip İslâmlaşmasında bunların öncülüğünün açıkça görüldüğünü anlamamıza yardımcı olmaktadır. Onun bildirdiği gruplardan Anadolu gazileri, Anadolu abdalları ve Anadolu bacıları yanında Anadolu ahîleri de bulunmaktadır.¹ Bunların Anadolu'nun hemen her tarafında görüldükleri ve faâliyetinde buldukları, böylece de Anadolu'nun bunlar tarafından kurulan müessese ve teşkilâtlarla gelişip mamur hâle geldiği gibi, aynı zamanda kültür bakımından da zenginleştiği görülmektedir.

Şimdi, bunlardan Ahîlerin Anadolu'da dağılımını gözden geçirmeden önce kısaca Ahîlik hakkında genel bir bilgi verelim. Daha sonra da bu teşkilatın kültür unsurlarının ne derece rolü olduğunu göstermeye çalışalım.

I- ANADOLU'DA AHİLİĞİN YAYILIŞI

I- Anadolu ve Ahîler

Anadolu'nun sosyal hayatının düzenlenmesinde XIII. yüzyıldan itibaren büyük bir rol oynadığını gördüğümüz Ahîlik, sanatkâr ve esnaf zümreleri arasında yayılmış sosyo-ekonomik özelliği ağır basan bir teşkilât olarak

¹ Âşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkî, *Tevârih-i Âl-i Osman* (Düzenleyen: Çiftçiöğlü N. Atsız), İstanbul 1949, s. 237, 238.

gözükmektedir. Anadolu'nun sosyal, ekonomik yapısına Türk sanatkâr ve esnafının iş ahlâkı, insan terbiye ve eğitimi, fazilet sahibi olma, sosyal yardımlaşma ve dayanışmada örneklik etme gibi hususlarda etkili olduğunu gördüğümüz ahî gelenek ve görenekleriyle inanç ve törelerinin tesbitinde: XIII. ve XIV. yüzyıllara ait bir Seyahatnâme ile birkaç Fütüvvetnâmeden yararlanılmaktadır.

Ahîler hakkında ilk olarak görgüye dayanarak bilgi veren kaynak, Anadolu'nun bir çok şehir, kasaba ve köylerini gezerek Anadolu'yu dolaşan Kuzey Afrikalı seyyah İbn Batuta'dır. İbn Batuta,1333 yılında Alanya'dan Anadolu'ya ayak basmış ve bu bölge halkının yaşayışı hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. İbn Batuta Anadolu halkını şöyle tanıtmaktadır:

"Bilâd-ı Rum (Anadolu) adıyla anılan bu memleket dünyanın en güzel yeridir. Allah, başka yerlere ayrı ayrı verdiği güzelliklerin hepsini birden bu topraklara vermiş... Ahâlisinin yüzleri çok güzel, elbiseleri temiz, yemekleri nefistir. Bereket Şam'da, şefkat Rum (Anadolu)'da denmesi yerindedir. Zira gerçek şefkat Anadolu halkı olan Türkmenler arasındadır.

"Burada hangi eve ya da zâviyeye insek, erkek ve kadın komşularımız halimizi hatırımızı sorarlardı. Kadınlar erkeklerden kaçmazlar. Ayrılışımızda da sanki halkımızdan, akrabalarımızdan biriymiş gibi candan uğurlar, hatta kadınlar ağlaşırlardı. Bu memleketin âdetince ekmek, haftalık olarak yapılır. Şehrin erkekleri ekmek pişirildiği gün bize sıcak ekmekle gâyet nefis yiyecek hediye ederler ve bunu size kadınlar gönderiyorlar, hayır duânızı istiyorlar, derlerdi."²

İbn Batuta'nın Anadolu halkı için belirttiği bu güzel duygular, hiç şüphesiz ki, hemen her gittiği yerde aradığı, Ahî zâviyelerindeki Ahîlerin kendisine karşı misafirperverce davranışları sonucu oluşmuş olsa gerektir. Seyyah, Ahîleri şöyle tanıtmaktadır:

² *İbn Batuta Seyahatnâmesi*, Metin, s. 283; Mehmet Şerif Paşa Tercemesi, I, s. 310; Mehmet Şeker, *İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisâdî Hayatı ile Ahilik*, Ankara 1993, s. 10, 36.

"Ahî, Ah=kardeş kelimesinin müfred şahıs şeklinde söylenmesinden meydana gelmiştir. Bunlar, Anadolu'ya yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, şehir, kasaba ve köylerde bulunmaktadır. Memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini, içeceklerini, yatacak yerlerini sağlama, ihtiyaçlarını giderme, onları uğursuz ve edepsizlerin elinden kurtarma, şu veya bu sebeple bu yaramazlara katılanları yeryüzünden temizleme gibi konularda eş ve benzerlerine dünyanın hiçbir yerinde rastlamak mümkündür."³

Görülüyor ki, İbn Batuta, ahîlerle ilgili verdiği genel bilgilerin başında. Anadolu'da oturan Türkmen milletinin her şehir, belde ve köyünde mevcut olduğunu belirtmektedir. Bu ifâdelerden açıkça anlaşılmaktadır ki, İbn Batuta, notlarını yazdırırken görüş ve kanaatlerini notlarındaki bilgilerle birleştirerek genel bir değerlendirme yapmaktadır. Bunların Anadolu'nun her tarafında, bir başka ifade ile Anadolu Türkmenlerinin bulunduğu her yerleşim bölgesinde var olduklarını daha başlangıçta belirtmiş bulunmaktadır. Nitekim ünlü seyyah, Anadolu'ya ayak bastığı, burada ilk ziyaret yeri olan Alanya'dan sonra gittiği Antalya'dan başlayarak ahîler hakkındaki notlarını kaydetmiş bulunmaktadır. Bu bilgiler, İbn Batuta'nın güzergâhı boyunca yani eserinde yer alış sırası gözününe alınarak incelenirse, belirtilen Ahîlerin ve zâviyelerinin mevcut olduğu yerler tesbit edilebilir. Böylece Ahîlerin veya Anadolu'nun muhtelif yerlerindeki yerleşim bölgelerinin veya Anadolu içinde sâdece İbn Batuta'nın bu ziyaretinde görebildiği zâviyeler veya karşılaştığı ahîlerin bir haritası çıkarılabilir.

2- Ahîlerin Anadolu'da Dağılımları

Anadolu'yu ziyarete Alanya'dan başlayan Seyyah İbn Batuta, Ahîlikle ilgili bilgileri vermeye Antalya'dan itibaren başlamıştır.

Antalya ahîlerinin zâviyelerini bize geniş bir biçimde tanıttığını gördüğümüz İbn Batuta, buradaki Ahî'nin adını zikretmemekte, sadece fakir giyinişli bir kişi olduğunu kaydetmektedir.

³ İbn Batuta Seyahatnâmesi, Metin, s. 285; Mehmet Şerif Paşa Tercemesi, s. 312; Mehmet Şeker, a.g.e., s. 81.

Burdur'da bir hatibin misafiri olan Seyyah ve arkadaşları, ahîlerin kendilerine misafir olmalarını teklif ve ziyafet tertib ettiklerini belirterek, hatibin râzî olmaması sebebiyle onların zâviyelerinde misâfir olmadıklarını zikretmektedir.

Göhlisar'da ve Milas'da ahîlerden birinin zâviyesine indiklerini belirtmektedir.

Denizli'de Ahî Sinan ile Ahî Duman'ın zâviyeleri ile mensuplarından genişçe söz etmektedir. Hatta, bunların, daha şehrin girişinde kendilerini karşıladıklarını ve her iki zâviye mensubunun Seyyah ve arkadaşlarını misafir edebilmek için birbirleri ile kavgaya varacak şekilde bir tartışmaya giriştiklerini, sonunda da kur'aya başvurmak suretiyle öncelik hakkının hangi zâviyede olduğunun belirlendiğini anlatmaktadır.

Milas Beçin'de Ahî Ali'nin zâviyesinde misafir olarak gecelediklerini görmekteyiz.

Konya'da kâdı ve müderris olan Ahî İbn Kalem Şah'ın misafiri oldukları kaydedilmektedir.

Aksaray'da Eratna nâibi Ahî Şerif Hüseyin'in mensuplarının çok fazla olduğundan bahsedilmektedir.

Niğde'de aynı zamanda bir köy olan Ahî Caruk'un zâviyesine inerek misafir kaldıklarını görmekteyiz.

Kayseri'de ise, Ahî Emir Ali'nin de ahîlerden bir büyük bey olduğu ve onun zâviyesinin de hem güzel hem de sağlam olduğu belirtilmektedir.

Sivas'ta önce Bıçakçı ahî, daha sonra da Ahî Çelebi'nin zâviyelerinde misafir kaldıklarını görmekteyiz.

Gümüşhane'de Ahî Necmüddin'in zâviyesinde üç gün misafir kaldıkları zikredilmiş bulunmaktadır.

Erzincan'da da ahîlerin hayırlı ve büyüklerinden olan Nizâmüddin'in mükemmel bir ziyâfet düzenlediğinden söz edilmektedir.

Erzurum'da da Ahî Duman'dan bahsedilerek bunun çok yaşlı bir zât olduğu kaydedilmiştir. Hatta, bu zâtın namazlarını devamlı kıldığı halde, yaşlılığı sebebiyle oruçlarını tutamadığından bahsedilmektedir.

Seyyah İbn Batuta sözün burasında güzergâhında nasıl oldu ise atlanarak, Anadolu'nun doğusundan batısına geçmekte ve Tire'ye atlamaktadır. Bu atlayışın sebebi notlarını kaybetmiş olması şeklinde yorumlanabilir. Bu durum bize, Seyyah'ın batıya dönüş yolunun nasıl olduğunu öğrenmemize imkân vermemektedir.

Tire'de görüştüğü Ahî Mehmed'in sâlih, büyük bir zât olduğu kaydedilmektedir.

Manisa'da bir arefe gecesini Ahî zâviyesinde geçirdiklerini görüyoruz.

Balıkesir'de ziyaret ettikleri Ahî Sinan, seyyahın zikrettiğine göre faziletli bir kimsedir.

Bursa'da Ahî Şemsüddin'den bahsedilmiştir. Bu zâttan Ahîlerin büyüklerinden biri ve sâlih bir kimse diye söz edilmektedir. Hatta, bu Ahî, aşure günleri münâsebetiyle şehrin ileri gelenlerini tertiplelediği ziyâfete davet etmiştir.

Yolculukları sırasında bir köyde geceleme zorunda kalan İbn Batuta ve arkadaşları Gerle köyündeki Ahî zâviyesinde kalmışlardır.

Aynı güzergâhda Geyve köyündeki bir Ahî zâviyesinde, Farsça bilen birinden tercümanlık işinde yararlanamadıkları anlatılmaktadır. Bu köydeki zâviyenin lideri Ahî'nin kendilerine bir rehber verdiğini, böylece yola devam edebildiklerini anlatmaktadır.

Yenice'de indikleri Ahî zâviyesindeki talebelerden birinin kendilerini ağırladığını ve belde yöneticisine takdim ederek kendilerine yardımcı olduğunu zikretmektedir.

Mudurnu'daki Ahî zâviyesinde çok misafir olduğundan, zâviyenin kalabalık olduğu kaydedilmiştir.

Bolu'daki Ahî zâviyesinden bahsederken, bu zâviyelerde kış geceleri devamlı ocak yakıldığından söz edilmektedir. Bu kayıt, seyyahın daha önce ziyaret ettiği yerlerde ocak yakıldığından bahsetmemesi, oraları yaz mevsiminde ziyaret ettiğini, giderek kışa girilen mevsimde de bu bölgelere geldiğini göstermektedir.

Kastamonu'nun köylerinden birinde Fahreddin Ali tarafından yaptırılan zâviye için tesis olunan vakıf ve şartlarından geniş olarak bahsedilmiştir.

Yine Kastamonu'nun halkından Nizâmüddin'in bina ettirdiği dağ başındaki bir zâviyeye de bir köyün vâridâtının vakıf olarak bağlanmış olduğu kaydedilmektedir.

Sinop'ta, kendilerini Şehrin beyi misâfir etmek istediği halde, seyyah ve arkadaşlarının Şehrin girişinde deniz kapısının dışındaki İzzüddin Ahî Çelebi'ye ait zâviyede kalmayı tercih ettiklerini ve beyden özür dileyerek izin istediklerini görüyoruz.⁴

Anadolu'nun doğusundan batısına kadar yayılıp yaygınlaştıklarını gördüğümüz Ahilerin yerleştikleri yerler sâdece yukarıda belirtilenler kadar değildir. Zira, İbn Batuta sadece uğradığı yerlerde gördüklerini eserinde zikretmiştir. Halbuki İbn Batuta, uğradığı Őehirlerde bile kaydetmediği bir çok zâviyeyi belki de görememiştir. Belki de âdeti veçhile önemsemediği için kaydetme gereği duymamıştır. Bu bakımdan İbn Batuta'nın Seyahatnâmesi bize sâdece eserde belirtilen bilgiler nisbetinde bir fikir vermektedir. Bu bile, XIV. yüzyılda Anadolu'nun doğudan batıya, güneyden kuzeye dolaşıldığında Ahî zümreleri ile dolu olduğunu anlamamız için yeterli bilgi vermektedir.

Nitekim, günümüze kadar ulaştığı yer isimlerinde bile Ahî kelimesinin kullanıldığına rastlıyoruz. Hatta, bugün değiştmişt de olsa, eski kayıtlardan Ahî kelimesi ile anılan yer isimlerini tesbit etmek mümkündür. Bursa'daki Kestel nahîyesinin eski adı "Ahî" idi. Bu arada, Ahî sıfatının ihmal edildiğini gördüğümüz mahaller vardır. Mesela Ankara'daki Mamak, eskiden "Ahî Mamak" idi. Zira, Ankara'daki Ahmed Çelebi Dâru'l-huffâzı'nın h. 831/m. 1428 tarihli vakfiyesinde Őahitler arasında "kıdvetl-a'yan Ahî Mamak bin Ahî Hoca" adı geçmektedir. Bilindiği gibi, bir vakfiyeye Őâhit olarak imza atmak ancak, beldenin ileri gelen sayđıya değer bir Őahsiyeti olmaya

⁴ İbn Batuta'nın verdiği bilgilerin kaynak ve daha geniş değerlendirmesi için bkz: Mehmet Şeker, *İbn Batuta'ya Göre, Anadolu'nun Sosyal, Kültürel ve İktisâdi Hayatı ile Ahilik*, Ankara 1993, s. 86, 87.

bağlıydı. Yukarıdaki şahitlik bize gösteriyor ki Ankara'da da Ahîler XV. yüzyılda önemli bir mevki işgal ediyorlardı. Ankara'nın Etimesgut'unun eski adının da "Ahî Mes'ud" olduğu bilinmektedir.⁵

Bu birkaç örnek bile bize, Ahîliğin XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Anadolu'daki izlerini takip etmemizin mümkün olduğunu göstermeye kafi geldiğini anlatmaktadır sanırım. Şimdi konuyu buradan alıp, Anadolu'da bu kadar yaygın olan bir müessesenin nasıl ayakta durduğunu ele almaya götürelim. Şüphesiz ki, bu durum ancak Ahîliğin kültür hayatına etkilerinin nasıl olduğunun incelenmesini gerektirir.

II- ANADOLU'DA AHİLİĞİN KÜLTÜR HAYATI

Bu konuyu incelerken de yine iki kaynağa başvuracağız. Bunlardan biri yukarıdan beri adını andığımız İbn Batuta Seyahatnâmesi, diğeri de Fütüvvetnâmelerdir. Ahîlerin sosyo-kültürel hayatı hakkında bu her iki kaynaktan yeterince bilgi bulunmaktadır.

1. Meslek Eğitimi

İbn Batuta Seyahatnâmesinde Ahîlerin çeşitli mesleklerle uğraştığından söz edilir. Fakat bu meslekleri nasıl icrâ ettiklerine dâir fazla bilgi verilmez. Meselâ, Ahîlerin gündüz geçimlerini sağlama yolunda çalışarak, kazandıklarını, ikindiden sonra liderlerine getirdiklerini ve zâviyenin giderlerine harcandığı belirtilir.

Alanya'ya gelişlerinin ikinci gününde kendilerini dâvet etmeye gelen fakir giyimli bir Ahî liderinin ayakkabıcı olduğunu ve iki yüz meslektaş ile birlikte aynı zâviyede toplandıklarını belirten seyyah, bunların ayakkabıcılığı nasıl öğrenip öğrettikleri konusunda ayrıntılı bilgi vermemektedir. Bu arada, bıçakçılık, terzilik, dericilik ve benzeri sanatkârların bulunduğunu gördüğümüz bu zâviyelerde diğer değişik meslekleri de yürütenler bulun-

⁵ Müjgân Cunbur, "Anadolu Şehirlerinin Kuruluşunda Ahîlerin Yeri (Türk Kültürü ve Ahîlik, XXI, *Ahîlik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri*, 13-15 Eylül 1985, Kırşehir), İstanbul 1986, s. 92.

makta idi. Aynı zâviyede aynı meslek mensupları bir araya geldiği gibi değişik mesleklere mensup olanlar da bulunurdu. Bu durumda her meslek mensubu bir çırak, kendi mesleğinin inceliğini belki zâviyede değil, ama bağlı olduğu Ahînin yönetiminde meslek terbiyesinin, iş ahlâkının ve insanlara karşı davranış kurallarının hem teorik bilgilerini, hem de yaşanan hayatla uygulamasını öğrenmesi mümkün olur.

Ahî zâviyelerinde işçi ve çıraklardan başka, öğretmenler, müderrisler, kadılar, hatipler, vâizler ve yöneticiler gibi ileri gelen olgun ve faziletli kimseler de bulunurdu. Bunların hem sohbetleri, hem de davranışları ile teorik olarak yeni yetişmekte olan yamak, çırak ve kalfalar insanî bilgiler, bir insana gerekli olan, hayatta dikkat etmesi gereken hususlar hakkında eğitici bilgiler alırlardı. Bu bilgiler doğrudan doğruya kendi mesleği ile ilgili bilgiler olmayabilirdi. Ama dolaylı olarak onun iş hayatını ilgilendiren, insanlarla münasebetlerini düzenlemede rol oynayan ve daha açıkçası hayat görüşünü etkileyen bilgileri teorik olarak bu zâviyelerde edinmesi mümkündü.⁶

Ahî çırakları daha ilk günlerinden itibaren belli bir disiplin altında bulunmaya alıştırdı. Bu disiplini sağlayan kurallar, bütün hayatı boyunca dikkat edeceği, uyacağı bu kurallar, ilk bakışta teorik olsalar bile o çırağın hayatının temel taşlarını oluştururlardı.

Yapacağı işin sağlam, kaliteli ve müşterisinin beğeneceği nitelikte olması lâzım geldiğini işte bu disiplin içinde teorik olarak öğrenen zâviye mensupları bütün hayatlarını etkileyen bu kuralları, aynı zamanda, kendi hayatlarının da vazgeçilmez görüşleri olarak benimserlerdi. Ayrıca da, ustalar kalfalarına, kalfalar da çıraklara bu konularda örnek olurlardı.

2. Meşreb Eğitimi

Zâviyelerde verilen bu teorik bilgiler arasında en önemli yeri şüphesiz, zâviyenin Şeyhinin bağlı bulunduğu tarikat zümresinin disiplinleri alırdı. Bunlar da zâten Fütüvvetnâmelerde belirlenmiş kurallardı. Bu kurallar İbn Batuta'nın da haber verdiği tekkelerde okunan kitaplarda yazılı kurallardır.

⁶ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara 1974, s. 137.

Çobanoğlu Fütüvvetnâmesinde Ahî zaviyelerinde Türkçe Fütüvvet-nâmeler okunduğu ifade edilmektedir.⁷ Bu Fütüvvetnâmeler, Ahîlerin hayatını şekillendiren görüş ve düşünceleri ihtivâ eden eserlerdir. Bu eserleri okuyarak onlar, inanç esaslarına dâir olan bilgileri alırlardı. Ahî zâviyelerine kabul olunanlar, Ahî terbiyesini, Ahîlik meşrebinin gerektirdiği esasları, okuyarak, dinleyerek ve kardeşlerle, öğretmen Ahîlerle birlikte yaşayarak, görerek alıyorlardı. Ve bu eğitim ve öğretim bütün hayatı kucaklıyordu.

Fütüvvetnâmelerin muhtevâsına geçmeden önce "Fütüvvetçilik" in ne demek olduğunu kısaca görelim: Fütüvvet, eli açıklık, yiğitlik, gözü peklik, başkasına yardım edicilik yani faziletli bir şahsiyete sahîp olma anlamını içine almaktadır. Fütüvvet ve Ahîlik iyi ve güzel ahlâka sahîp olma mânâsına alınmıştır. Bu mânâ ile her iki terim de Müslüman toplumların temelini teşkil eden kuralları ihtivâ etmektedir.

Nitekim seyyah İbn Batuta, "Ahî, evlenmemiş, bekâr ve sanat sahîbi olan gençlerle diğerlerinin kendi aralarında bir topluluk meydana getirerek içlerinden seçtikleri kimseye denir. Bu topluluğa da FÛTÛVVE adı verilir.... Bunlara FİTYAN (Gençler), önderlerine ise, daha önce de söylediğimiz gibi, Ahî (Kardeş) adı verilir."⁸ ifadeleri ile Anadolu'daki Ahîliği Fütüvvet ile eş bir teşkilat olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

Ancak Fütüvvet'in Anadolu'da aldığı şekil, İslâm dünyasının diğer yörelerindeki şeklinden farklı bir hüviyet kazanarak Ahîlik adı ile, daha yumuşak, bütün hayatı kucaklayıcı bir mahîyet kazanmıştır. Ancak, inanç esasları, hayat felsefesi, İslâm düşüncesi ve ahlâk anlayışları hep bu Fütüvvetnâmelerle şekillenmekte ve bunlar sâyesinde de Ahîlik, İslâm medeniyeti içinde geniş bir dünya görüşü kazanarak cihanşümûl bir teşkilât hüviyetine bürünmüş oluyordu.

⁷ Neşet Çağatay, *a.g.e.*, s. 140.

⁸ *İbn Batuta Seyâhatnâmesinden Seçmeler* (Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul 1971, s. 7-8.

Ahîlerin aldıkları kültürlerinin hangi temel esaslara dayandığını anlamak için öncelikle, zâviyelerde okunan ve dinlenen Fütüvvetnâmelerin muhtevâsı hakkında bilgi sahibi olmak lâzımdır.

a) *Fütüvvetnâmelerin Muhtevâsı*

Harputlu Nakkaş İlyas oğlu Ahmet'in "*Tuhfetü'l-Vasâyâ*" adlı fütüvvetnâmesinde, fütüvvet şartları şöylece sıralanmıştır:

1. Fütüvvetin şartlarından biri: Namazı bırakmamaktır.
2. Hayâ da fütüvvet şartlarındandır.
3. Dünyayı, insanı kendisine bağlayan şeyleriyle birlikte terketmek de fütüvvet şartlarındandır.
4. Tanrının nehyettiği şeyler de, nefis dileğine aykırı harekette bulunmak ve Tanrı tâatine (Tanrıya itaate) rağbet etmek de fütüvvet şartlarındandır.
5. Helâl kazanç da fütüvvet şartlarındandır.
6. Fütüvvet şartlarından biri de ihvandandır (kardeşlerden) muhtaç olanlara malını bağışlamak, onlara yumuşaklıkla muâmelede bulunmak, onlara güzel sözle bile olsa ihsân (iyilik) ve kerem etmektir.
7. İyiliği buyurmak, kötülükten nehyetmek de fütüvvet şartlarındandır.⁹

Bir başka fütüvvetnâmenin sâdece konu başlıklarını vererek bir fütüvvetnâmenin muhtevâsı hakkında da bilgi sahibi olabiliriz. Burada, 41 bابتan ibâret olan Aliyyü İbnü'l Hasan İbn Ca'dveyh'in "*Kitâbü Mirâtü'l-Mürüvve*" adlı fütüvvetnâmesinin konu başlıklarını sıralamakla yetiniyoruz:

1. Mürüvvetin lafzı anılmaksızın Kur'ân'da zikredilişi,

⁹ Harputlu Nakkaş İlyas oğlu Ahmed, *Tuhfetü'l-Vasâyâ*, Ayasofya Kütüphanesi Mecmua No. 2049, v. 108a-117b'den 113a-114a; Abdülbâki Gölpinarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, cilt: 11, 1-4, İstanbul Ekim 1949-Temmuz 1950, s. 216-220.

2. Mürüvvet hakkında ve Fütüvvet mânâlarına ait söylenen sözler,
3. Mürüvvet hakkında padişahların sözleri,
4. Vezirlerin sözleri,
5. Akıl ve akıllı kişinin mürüvveti,
6. Güler yüz, tatlı söz,
7. Huy güzelliği ve bu hususa ait şeyler,
8. Cömertlik, bağış ve bu husustaki mürüvvet,
9. "Evet" demenin öğülüşü, "hayır" demenin kınanışı,
10. Cömertliği öğüş, nekesliği (pintilik) kımayış,
11. İyilik ve bu hususta mürüvvet,
12. İstemededen bağışlama ve mümini sevindirme,
13. İyiliği sevme ve bu husustaki mürüvvet,
14. Va'de vefâ ve iyi söz söylemek,
15. Ehline (ailesine ve yakınlarına) ve müstahak olana iyilikte bulunmak,
16. İyiliği hemencecik yapmak ve bu hususta mürüvvet,
17. Kullarla ve hizmetçilerle iyi geçim,
18. İyiliğe karşılıkta bulunmak ve şükretmek,
19. İnsanlarla iyi geçinmek, onlara yumuşak davranmak, suç işlerlerse özürlerini kabul etmek,
20. Affetmek, suçtan geçmek ve bu husustaki mürüvvet,
21. Güzel koku sürünmek ve bu husustaki mürüvvet,
22. Elbise ve buna ait mürüvvet,
23. Yemek, içmek mürüvveti,
24. Nikâh ve kadınları evermek,
25. Kadınların mehri,

26. Büyüklerle, ulularla sohbet,
27. Ağır kişilerle ve aşağılık adamlarla sohbetten kaçınmak,
28. İhvâna bağış,
29. Halkın geçip gidişi, nerde o gidenler?
30. İki ve iki mptelâlarını kınayış, imemekteki mürüvvet,
31. Kerem ve cömertlik,
32. Kanaatin yüceliği, tamahı terkediş,
33. Nâmahreme bakış ve onlardan göz yumuş hakkında söylenen sözlerle bu husustaki mürüvvet,
34. Ziyâfet, ziyâfetin fazileti ve ziyâfet verene ait ziyâfet mürüvveti,
35. Büyükler, yüceler ve mrvvetleri,
36. Hediye ve bu husustaki mürüvvet ve mertebeleri,
37. Latîfe, latîfe ederken kötü söz söylememek,
38. Anılması kötü, söylenmesi çirkin sözlerin fenalığı,
39. İnsanların sınıfları ve mertebeleri,
40. Fütüvvet ve ftvveteye ait sorulara verilen cevaplar,
41. Duâ ve güzel duâlarda söylenen sözler.¹⁰

b. Fütüvvetnâmeler'de Sosyal Hayata Yönelik Kurallar

Fütüvvetnâmelerde sâdece insanların rûhî hayatlarını zenginleştirici bilgiler bulunmaz. Bu eserler gözden geçirildiğinde görülür ki, bütün hayâtı kaplayan hususlarda da bilgilere rastlanır. Meselâ, h. VII./m. XIII. yüzyılda yazıldığı bildirilen Necm-i Zer-kb'un Fütüvvetnâmesinde; "Ayakta durmak ve şerbet içmek Şartları, Fütüvvet libası (elbisesi) nasıl giyilir? Su vermek, yemeğe ait yedi edeb, Yemek yemeğe âittir, Abdest yerine ait edepler" gibi başlıklar yer almaktadır.¹¹ Bunlardan "Su vermek" başlığı altında anlatılan

¹⁰ Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.*, s. 104.

¹¹ *A.g.m.*, s. 249-261.

hususlar âdeta bir âdâb-ı muâşerete dâir bilgi veren kitaplarda yazılanlar gibidir. Buyrun birlikte okuyalım:

"Su hizmetini görenin elbisesi ve endâmı temiz olmalı, kendisi güzel, iyi huylu, güler yüzlü, tatlı sözlü olmalıdır. Önce belini temiz bir şeyle bağlar, sonra sağ eline testiyi alır, sol elini sağ elinin altına kor, su içinin sağ eliyle testiyi alabilmesi için kulpunu kendi sol elinin bulunduğu tarafa çevirir. Önce makam sahibinden başlar.

"Sağ ayağının baş parmağını sol ayağının baş parmağı üstüne koyar. Suda çerçöp varsa bir parçacık beyaz kağıtla, yahut buna benzer temiz bir şeyle arıtması için evvela su kabına bakar. Ansızın su dökülürse kurutmak için yanında bir bez parçası da bulundurur. Aynı zamanda testiyi üstüne koymak için elinde bir havlu bulunur.

"Makam sahibinin sağ eline testiyi (kabı) sunar. Sol tarafında diğer büyük varsa ona da verir. Sonra yine bu tarafa gelir, suyu tamamiyle dolandırıp herkesi suvarır. Geceyse ve birisi uyumuşsa üç kere parmağıyla testiye vurur, uyanmazsa geçer gider. Sâkıy tokluluktan gözünü ayırmamak ve dâima ashâbi gözetmelidir. Su içtiler mi, su hizmetini bırakır."¹²

Aynı bölümün devamında su içinin dikkat etmesi gereken hususlar üzerinde durulur ve suyun nasıl içileceği tarif edilir. Bir çokları günümüzde de geçerliliğini koruyan bir çok görgü kuralını ihtivâ eden bu eserler, okuyanlar tarafından günlük hayata geçirilmekte, sâdece dinlenerek işitilmekle yetinilmemekte, aynı zamanda, uygulanmasını, tatbikâtını da yaşayarak görüp öğrenmektedir. Hatta zâviyeye alınan kimseye ilk öğretilen bilgiler bu türlü hizmetle ilgili görgü ve yaşayışa yönelik ilk bilgilerdir. Bunların ortak özelliği zerâfet, incelik, yumuşaklık gibi beşerî münasebetlerle ilgili hususları ihtivâ etmiş olmalarıdır.

Meselâ Çobanoğlu fütüvvetnâmesinde çırakların görevleri ile ilgili verilen bilgiler bu görüşümüzü desteklemektedir. Fütüvvetnâme bu görevleri şöylece sıralamaktadır:

¹² A.g.m., s. 255.

1. Fütüvvetnâmelerde okunan kurallardan yüz yirmi dördüne uymak,
2. Ahînin bütün sözlerini benimsemek,
3. Malını ve canını Ahî'si yoluna harcamak, kesin olarak bir hüner ya da sanat sahîbi olmak,
4. Her hafta elbisesini yıkatmak, temiz çamaşır giymek,
5. Ahîden çerağ almak, Ahîye saçını kestirmek ve alnını yoldurmak,
6. Ocak adına belini bağlatmak,
7. Güzel huyu ile kendisini şehir halkına tanıtmak, "ol şehir halkı tanıklık vereler ki bu yiğit, ol Ahî yoluna lâyıktır",
8. Kadı katında er aşkına çerağ yakmak ve ekmek yedirmek.¹³

Daha küçük yaştan itibaren Ahîlik eğitimine alınan insanlar, denene denene belli kademe ve imtihanlardan geçerek, kalfalığa ve sonunda ustalığa yükselirler. Bu geçişlerin hepsinde âdeta o kişinin öğrendikleri ile hayatındaki davranışları bütünleşir. Zâviye mensubunun bütün hayatı sanki kontrol altındadır. Onun için de yolda yürüyüşünden hasta ziyâretine kadar yapacağı bütün işlerde dikkat edeceği hususlar kendisine kitaplardan ya okutularak, ya da dinletilerek öğretilir veya gösterilerek öğretilirdi.

Meselâ, I. veya II. Murad zamanına ait olduğu tahmin olunan yazma bir Fütüvvetnâmede, hasta ziyâretinin beş âdâbından şöylece bahsedilmektedir: Hasta ziyâretine, "ikindiden sonra gidilmemesi, güler yüzle gidilmesi, sol yanından dolanıp sağında durulması, çok oturulmaması, duâ kılıp kalkılması."

Aynı fütüvvetnâmede yolda yürürken dikkat edilmesi gereken hususlar da şöyle sıralanmıştır: "Sert yürümek, böcekleri gözetip basmamak, dört yana baka baka gitmemek, taştan taşa seğırtmemek, ivilmemeye, kavga edilmemeye, kimesneye ardınca bakılmamaya, ulunun ardınca yürüne, bir kişi ile giderken başka işle muntazır olmıya."¹⁴

¹³ Neşet Çağatay, *a.g.e.*, s. 142.

¹⁴ Müjgân Cunbur, "Bir 'Fütüvvetnâme' Yazmasının Tanıtılması", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Program ve Bildiri Özetleri*, Ankara 1986, s. 117-118.

3. İbadet Eğitimi

İbn Batuta'nın bize verdiği bilgilerden öğrendiğimize göre, Ahî zâviyelerinde günlük ibadetler müştereken yapılmaktadır. Bunlardan, namaz vakitlerinde eğer zâviyede bulunuluyorsa, namaz cemaatle kılınıyor. Kur'ân okuyanların dinlenildiği hakkında da bilgi veren İbn Batuta, Ahî zâviyelerinde hâfızların da mevcut olduğunu bildirmektedir.

Fütüvvetnâmelerden öğrendiğimize göre zâviyelerde Kur'ân öğrenimine de önem verilmektedir. Zira, zâviyede bulunanlara dinî hayat için gerekli Kur'ân bilgileri daha başlangıçtan itibaren verilmektedir. Bu bilgiler nazarî bilgiler olarak kalmamakta, aynı zamanda ibâdet hayatına da yansıtılmaktadır. Nitekim, İbn Batuta'nın verdiği bilgilerden, hemen her zâviyede namazdan sonra Kur'ân okunduğu gibi bir kanaat edinildiği anlaşılmaktadır.¹⁵

Ayrıca zâviyelerde mensup olunan tarîkatın gerektirdiği zikir ve ibadetin de yapıldığını gösteren bilgileri yine hem seyahatnâmede, hem de fütüvvetnâmelerde bulmaktayız. Dinî-tasavvufî inanç ve kanaatlerle iktisâdî yapı arasında çok sıkı bir bağlantı vardır. Nitekim fütüvvetnâmelerde iş ahlâkına dâir çok yönlü öğüt ve tavsiyelerin bulunduğunu görmekteyiz. Meselâ ev halkı ile komşulara karşı riâyet edilmesi gereken hak ve vazîfeleri sıralarken; "onların nafakasını temin etmek, giyimlerini hazırlamak, bunları helâlinden kazanmağa çalışmak, onlara iyi huyla muâmelede bulunmak, onlara dinî vazîfeleri, beğenilmiş işleri öğretmek, küstahlıkta bulunmalarına meydan vermemek, kötü sözler söylemekten çekinmek, elinden geldiği miktarda onlara hizmette bulunmak, onlardan ayrılmamak, yoksul akrabadan arlanmamak, onları töhmet gelecek yerden çekmek, sırrını dostlara açmak, komşuyu da elinden geldiği kadar gözetmek, onları yüce tutmak, hele yoksul komşusu varsa onu büsbütün gözetmek"¹⁶ gibi dinî mahiyet arzeden öğütlerin yer aldığını görmekteyiz. Bu türlü öğütlerle, insanlara karşı

¹⁵ Mehmet Şeker, *a.g.e.*, s. 74-82.

¹⁶ Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.*, s. 253.

Ahîlerin dini görevleri sıralanırken ahlâkî görevlere uygun yaşamlarını tavsiye eden ve bu konuda örnek olan bir eğitimin zaviyelerde verilmekte olduğu görölmektedir. Zira insanların haklarını gözetmek, yaptığı işte iş ahlâkına uygun davranmak, müşteriye iyi muâmelede bulunmak, onun hakkını gözetmek, ev ve iş komşuları ile de iyi geçinmek gibi sosyal hayatın birçok kuralları aynı zamanda bir ibadet kabul edilmektedir.

Bu ve benzerî konuları ihtivâ eden ve ahlâkî öğütlerin de yer aldığı menâkıbnâmeler Ahî zâviyelerinde okunan, ya da dinlenen eserler arasında yer almaktadır. Geçmiş asırlarda, Müslüman toplumlarda örnek olmuş kişilerin hayat hikâyelerini anlatan bu tür eserler, İslâm medeniyetine mensup insanların yaşama tarzlarında dikkat etmeleri gereken hususlarda devamlılığı sağlama, dindar ve ahlâk sahibi insanların mevcut olduğu bu toplumun sahip olması gereken özelliklerini koruyarak yaygınlığını temin etmeyi hedef almaktadır.

Ahî zâviyelerindeki ibâdet eğitimi, mensuplarının toplum içindeki dayanışmasını sağladığı gibi birbirleri arasındaki yardımlaşma duygularını da artırmaktadır. Aynı safta namaza duran bir Ahî, aynı halkada zikre katılan bir derviş kendi dışındaki insanlara karşı bazı görevlerle yükümlü olduğunun şuurunu taşır. Bütün bu düşüncelerle Ahî zâviyelerinde yapılagelen ibadetin, Anadolu'daki Türklerin sosyal hayatı bakımından çok önemli bir yeri olan Ahîlerin Anadolu'nun her köşesinde mevcut olan zâviyeleri ile Anadolu'daki Müslüman-Türk'lün hayatını ve böylece bölgede yaşayan insanları ne derece etkilediğini düşünmek gerekir.

4. Günlük Hayatın Diğer Yönleri ile İlgili Eğitim

Ahî zâviyelerinde okunan fütüvvetnâmelerin bildirdiğine göre, buralarda, yemek pişirme gibi mutfak bilgilerinin de öğretildiğini görmekteyiz. Özellikle gelen misâfirlerin ağırlanmaları için sofrâ âdâbına dâir bilgiler verilmektedir. Bu kuralların başında temizliğe önem verilmesi gerektiği belirtilen Necm-i Zerkûb'un "Fütüvvetnâme"sinde, sofrâ sermekle ilgili şu cümleler yer almaktadır: "Sofrâ yaymak isteyince önce yemeğin ve ekmeğin ne kadar ve kaç kâse olduğuna dikkat etmelidir. Evvelâ hatırından, topluluğa karşı yemeği nasıl böleceğini tasarlar, diğer arkadaşına sofrayı kurmasını ve düzenlemesini söyler."

Daha sonra, yemek dağıtımını üzerine alan kimsenin yapması gereken hazırlıkları anlatırken peştemal kuşanması gerektiğinden bahsederek şunları söyler: "Ondan sonra hamamda olduğu gibi beline bir peştemal kuşanır, biri sağ tarafa, öbürü sol tarafa sarmak üzere beline iki temiz havlu asar. Böylece bir kimse el silmek isterse sağ tarafdakine sağ yanındaki havluyu verir, sol tarafındaysa sol yanındaki havluyu uzatır. Kendisi de ellerini yıkar. Önce sofraya örtüsünü iki elinin üstüne alır, kolunun üstüne kor, iki eliyle sofranın kenarlarını tutar, makam sahibinden izin ister ve yaygıyı yere koyup sonuna dek yayar."¹⁷

Fütüvvetnâmelerde anlatılan bu bilgilerde yemek pişirmenin nasıl öğretildiğine dâir geniş bilgi bulunmamakla birlikte, yemek yeme âdâbı ile ilgili bilgilere yer verildiğini görmekteyiz. Meselâ; "Yemekten evvel ve yemekten sonra el yıkamak" gerektiği belirtildiği gibi, az yemenin de uygun olduğu ifade edilir. Hatta bu konuda, aynı fütüvvetnâmede yer alan bir rubâînin tercemesi de verilmektedir:

"Çok yeme, fikirlerin katılaşıp, körleşir.
Az ve temiz ye de uyanık ol.
Bütün horlanman, çok yemendir.
Az yersen az horlanırsın."¹⁸

İbn Batuta Seyahatnâmesinde, zâviyede bulunanların yemeklerini bir arada yediklerini muhtelif vesilelerle anlatmakta, bu arada bazı yemeklerden sâdece adlarını vererek bahsetmektedir. Ancak bunların lezzetlerini beğendiğini ifadelerinden anlamak mümkün olmaktadır.

Zâviyelerde, Ahîler ve diğer mensuplarının oyun oynama, çalgı çalma ve türkü söyleme gibi eğlence hayatı ile ilgili bilgiler aldığı yine fütüvvetnâmelerin verdiği bilgiler arasında yer almaktadır.¹⁹ Nitekim Seyahatnâme müellifi İbn Batuta, özellikle, ilk karşılaştığı Ahî zâviyeleri ile ilgili bilgileri

¹⁷ A.g.m., s. 255-256.

¹⁸ A.g.m., s. 257-258.

¹⁹ Neşet Çağatay, *Ahîlik Nedir?*, Ankara 1990, s. 80.

verirken, akŐam yemeğinden sonra Ahîlerin raks yaptıklarını kaydetmektedir. Hatta, bunların başka oyunlar oynadıklarını bu oyunların askerî eğitime yardımcı oyunlar olduğunu gsteren bilgilerin bize ulaŐtıęını söyleyebiliriz.²⁰

5. Ahî Zâviyeleri Birer Okuldur

Bu bilgiler hayatın içinde, insanlar için gerekli bilgilerdir. Ancak, Şu kadarını söylemek gerekir ki, bu bilgilerin çoğu nazarî bilgiler değildir, uygulamaya yönelik bilgilerdir. Fityan (gençler) daha zâviyeye adım attığı andan itibaren gorduğünü öğrenir. Bunlar, o andan itibaren hem öğrenci, hem de zâviyenin bir üyesidir. Daha sonraki bilgileri de ilk bilgileri gibi, ya gorererek, ya dinleyerek ya da okuyarak edineceği bilgilerdir.

Bu açıklamalardan açıkça anlaşılmaktadır ki, Ahî zâviyeleri bir tür okuldur. Anadolu'da Türk varlığının yerleŐmesinden itibaren medrese ve benzeri eğitim-öğretim müesseseleri kurulmaya başlanmıŐtır. Hatta sayıları binlerce olan bu müesseseler arasında halk eğitimi üstlenmiş olan tasavvufî grupların tekke ve zâviyeleri yanında, Ahî zâviyeleri çok daha yaygın birer açık öğretim müessesesi olarak hizmet görmüŐlerdir. Bu müesseselerin Anadolu insanının eğitim ve öğretimini yaygınlaŐtırmıŐ olmaları bakımından çok önem arzettikleri hususu üzerinde durulabilir.

Anadolu kültür tarihi açısından önem arzeden bu müesseseler, hem dinî, ahlâkî kurallarla insanların ruhlarını beslerken, hem de toplum hayatını düzenleyen kurallara bu insanların nasıl uyacaklarını da öęretmiŐ oluyordı. Böylece, toplum hâlinde yaşayan insanların birbiri aralarındaki uyumu nasıl sağlayacaklarını, huzur ve sükûn içinde nasıl yaŐayacaklarını da öęrenmiŐ oluyordı. Toplum felsefesinin rûhunu veren bu müesseseler bu bakımdan da Anadolu Türk toplumunun içinde yetiŐtięi birer kültür ocağı hâlinde faaliyet gösteriyorlardı.

Bu müesseselerin Anadolu Müslüman-Türklerini eğitirken iki yönlü bir eğitim uyguladıkları ortaya çıkmaktadır. İlki ferdî eğitim, ikincisi de örgün eğitim...

²⁰ Mehmet Şeker, *a.g.e.*, s. 74.

Ferdî eğitimde, zâviyeye gelen ve Ahîlerin terbiyesine teslim olan kimseler, yaşlarına bakılmaksızın belli bir disiplin altında, kendisinden beklenen kurallara uyum sağlamayı ve bütün zâviye mensuplarının taşıması gereken özellikleri kazanmayı hedeflerler. Ortak özellikler, kazanılması gereken insanî değerlerdir. Yalnız kendisine değil, bütün insanlara yararlı olma, başkalarının da kendisi kadar yaşama haklarının var olduğunun şuuruna varılması ile ilgili bilgi ve anlayışı kazanmaya çalışırlar. Hatta, başkalarını kendi nefsinden daha fazla düşünme ve onların ihtiyaçlarını görüp gözettikten sonra, kendi dışındaki insanların muhtaç oldukları şeyler giderildikten sonra, sıranın kendine geldiğini bilme ve yaşama terbiyesini alırlar.

İkinci eğitim yolu da, örgün eğitimidir. Bu da birincisine bağlı olarak, insanların içinde yaşadıkları topluma karşı sorumlu oldukları gibi, yaptıkları işlerde, mesleklerinde, sanatkârlıklarında ve her türlü alışverişlerinde başkalarına örnek olmak suretiyle de kendi dışındaki kimseleri de eğitmiş oluyorlardı.

SONUÇ

Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan'ın 1071 yılında kazandığı Malazgirt zaferi ile Anadolu kapılarından, Anadolu'ya yerleşmek üzere gelen Türkmenler, burayı baştan başa fethederek, bu toprakları yurt edinmek niyet ve azmini göstermişlerdir. Gelen göçmenler, kısa zamanda bu toprakları Türkleştirip, İslâmlaştırmışlardır. Bu hâdise kendiliğinden olmuş bir sonuç değildir. Yıllarca bu topraklarda bütün varlığını vermiş ve gönül birliği etmiş Türk milletinin ruh dünyasının vurduğu bir müslümanlık ve Türklük damgasıdır. Bu damgada insanlığa âit ortak değerleri taşıyan bir medeniyetin kurduğu müesseselerin izleri vardır.

Bu müesseselerin başında hiç şüphesiz ki, Ahîlik gelmektedir. Zira, bütün Anadolu'ya yayılmış olan bu müessesenin taşıdığı değerler, bütün Anadolu halkı tarafından benimsenmiş değerlerdir. Bunların yerleşmesi ve kökleşmesi ise hiç de uzun bir zaman almamış, göçlerle gelenlerin birlikte getirdikleri ve yerlilerin de benimsedikleri cihanşümül kıymet hükümleri

olarak bu insanların ortak özelliklerini oluşturmuştur. Asırlarca Osmanlı toplumunu ayakta tutan bu değerler manzûmesi, hiç şüphe yok ki, büyük bir medeniyetin izlerini taşımaktadır.

Bu değerlerin yazılı metinleri olarak bilinen Fütüvvetnâmeler, ortak yaşama kural ve kâideleri ile İslâm medeniyetinin bütünlüğü içinde, bu medeniyete mensup olanların benimsediği hayat tarzını ve yaşayış üslûbunu gösteren eserlerdir. Bu eserlerin yorumları ile, genç nesillere kazandırılması, çağımızın ortak değerleri ile uyuşan ve çakışan yönlerinin ortaya konması herhalde bir hizmet olsa gerektir. Zira, Anadolu insanını bugünlere getiren ve XIX. yüzyıla kadar yaşayan bir müessesenin kökenlerini teşkil eden Fütüvvetnâmeleri tanımak ve tanıtmak onların gerçek yorumlarının da yapılmasına yardımcı olacaktır.

Başta, insanlığın temizliği gibi göze hoş görünmeyi öğütleyen bu müessese liderleri, sâdece dış görünüşü değil, ruh zenginliğini ve iç temizliği de esas almışlardır. Kültür hayatını zenginleştiren Ahîler, aynı zamanda toplumda muhtaç olmayan, aksine başkalarına, ihtiyaç sahiplerine yardım elini uzatan kimseler olarak da, mensuplarını eğitmeyi hedeflemişlerdir.

Bu ve benzeri tarihî mirasımızı, çağımıza aktarmaya çalışmak, yeni nesillerin geçmişi ile gururlanarak, gelecekte daha iyilerini yapabilmek azim ve iradesi içinde olmalarına yarayacaktır.